

KS. MARIUSZ CHROSTOWSKI ^{a,®}

 <https://orcid.org/0000-0002-5817-2687>

^a Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt, Philosophisch-Pädagogische Fakultät,
Lehrstuhl für Sozial- und Gesundheitspädagogik, Ostenstr. 26, 85072 Eichstätt, DE

[®] M-Chrostowski@WP.PL

DUSZPASTERSTWO SZKOLNE

Wgląd w (ponad)diecezjalne założenia koncepcyjne niemieckiej Schulpastoral oraz impulsy dla Kościoła w Polsce

Słowa kluczowe: duszpasterstwo szkolne, Kościół, szkoła, chrześcijaństwo, edukacja religijna.

Streszczenie: Niemiecka Schulpastoral, która stanowi efektywnie działający i zorientowany na przyszłość system humanizacji szkoły, wychodzi daleko poza obecną formę zaangażowania polskiego Kościoła na rzecz środowiska szkolnego. Niniejszy artykuł posiada w tym kontekście niejako dwojaki cel: po pierwsze, jest nim przybliżenie polskiemu czytelnikowi ponaddiecezjalnych i diecezjalnych założeń Schulpastoral, które stanowią koncepcyjne ramy do organizacji pracy na rzecz humanizacji niemieckiej szkoły. Po drugie, zakłada prezentację takich impulsów dla Kościoła w Polsce, które mogą się przyczynić do zintensyfikowania troski duszpasterskiej o polską szkołę.

Kościół w Niemczech bywa postrzegany przez niektórych duchownych i świeckich w naszym kraju przez mało optymistyczną perspektywę, która związana jest z danymi statystycznymi, dotyczącymi (sukcesywnie rosnącej) liczby osób występujących z Kościoła, łączenia lub likwidacji wielu parafii, a także zmniejszającego się odsetka kapłanów w społeczeń-

KS. MARIUSZ CHROSTOWSKI – kapłan diecezji łomżyńskiej (2014). Mgr (teologia, 2014, UKSW, Warszawa); dr teologii (2021, Katolicki Uniwersytet Eichstätt-Ingolstadt, Niemcy). Obecnie doktorant (Katolicki Uniwersytet Eichstätt-Ingolstadt, Wydział Filozoficzno-Pedagogiczny, Niemcy).

stwie¹. Ważną rolę w tym zakresie – szczególnie w ciągu ostatnich dwóch lat – odgrywa także gorąca dyskusja (przede wszystkim opiniotwórczo-medialna²) wokół rozpoczętej w grudniu 2019 r. „Drogi synodalnej”³ Kościoła w Niemczech. Proces ten kojarzony jest nie tylko z szeregiem propozycji zmian w obrębie katolickiej moralności seksualnej, praktyce celibatu duchownych czy możliwości pełnienia urzędów kościelnych przez kobiety⁴, lecz także z częściowym kontestowaniem przez niektóre środowiska⁵ wskazówek papieża Franciszka, zawartych w liście „do pielgrzymującego Ludu Bożego w Niemczech”⁶. Na kanwie tych wydarzeń zasadne wydaje się być również, coraz częściej powtarzane, pytanie: „Droga synodalna – ku odnowie czy ku schizmie?”⁷.

Choć aktualne przemiany w obszarze życia kościelnego u naszych zachodnich sąsiadów mogą, w rzeczy samej, wiele osób napawać lękiem przed ponowną reformacją lub próbą protestantyzacji Kościoła katolickiego w Niemczech⁸, to czymś zupełnie nieuczciwym byłoby sprowadzenie działalności katolików w tym kraju tylko do tego, co „szokujące”. Warto mieć na uwadze fakt, że Kościoł w Niemczech

¹ Por. T. Wielebski, *Wokół Instrukcji „Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, „Studia Etckie”, 23(2021), nr 2, s. 229; zob. także: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Katholische Kirche in Deutschland Zahlen und Fakten 2020/21*, Bonn 2021.

² Zob. m.in: W.A. Grzywacz, *Niemiecka droga donikąd*, <https://www.niedziela.pl/artukul/65130/Niemiecka-droga-donikad-FELIETON> [10.10.2021]; T. Budnikowski, *Niemiecka droga synodalna*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2020/Przewodnik-Katolicki-5-2020/Wiara-i-Kosciol/Niemiecka-droga-synodalna>, [10.10.2021]; E. Piotrowski, *Naprawienie Kościoła*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/naprawianie-kosciola-160447>, [10.10.2021]; A. Tyra, *Czy Kościół w Niemczech przestanie istnieć?*, <https://klubjagiellonski.pl/2019/06/24/czy-kosciol-w-niemczech-przestanie-istniec/> [08.10.2021].

³ Deutsche Bischofskonferenz und ZdK, *Synodaler Weg: Dokumente, Reden und Beiträge*, <https://www.synodalerweg.de/dokumente-reden-und-beitraege> [20.09.2021].

⁴ Por. A.A. Napiórkowski, *Wizja Kościoła w ujęciu papieża Franciszka*, „Studia Nauk Teologicznych”, 15(2020), s. 43.

⁵ Zob. m.in: G. Horst, K. Martin, *Papstbrief: Es geht um das Ganze*, <https://www.die-tagespost.de/kirche-aktuell/papstbrief-es-geht-um-das-ganze-art-199380> [25.09.2021].

⁶ Franciszek, pap., *An das pilgernde Volk Gottes in Deutschland*, https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/diverse_downloads/presse_2019/2019-108a-Brief-Papst-Franziskus-andas-pilgernde-Volk-Gottes-in-Deutschland-29.06.2019.pdf [15.10.2021].

⁷ T. Kycia, *Droga synodalna – ku odnowie czy ku schizmie?*, <https://wiesz.pl/2020/10/02/droga-synodalna-ku-odnowie-czy-ku-schizmie/> [10.10.2021].

⁸ Zob. G. Andrijanić, *Luterański pastor: Droga synodalna w Niemczech jest niepotrzebną protestantyzacją Kościoła. To niewłaściwa droga*, <https://wpolityce.pl/kosciol/549792-droga-synodalna-w-niemczech-jest-protestantyzacja-kosciola> [12.10.2021].

posiada także „mocne” strony, których pozytywnym przykładem jest – od lat w Polsce zaniedbana⁹ – koncepcja duszpasterstwa szkolnego (Schulpastoral). Działalność ta jest ciągle ewaluującą służbą Kościoła w Niemczech na rzecz dzieci i młodzieży, ich rodziców, ale też osób pracujących zawodowo lub pełniących wolontariat w szkole. Duszpasterstwo szkolne rozumie szkołę jako środowisko życia wielu osób i pragnie przyczynić się do nadania jej bardziej ludzkiego oblicza poprzez szeroko rozumianą humanizację¹⁰. Niemiecka Schulpastoral wychodzi daleko poza obecną formę zaangażowania Kościoła w Polsce na rzecz środowiska szkolnego i w tym sensie może stać się nie tylko źródłem impulsów, ale także przyczynkiem do „uczenia się” od innych, w celu poszerzenia duszpasterskich i religijno-pedagogicznych horyzontów w naszym kraju¹¹.

W świetle powyższego niniejszy artykuł posiada dwojaki cel: po pierwsze, jest nim przybliżenie polskiemu czytelnikowi ponaddiecezjalnych i diecezjalnych założeń Schulpastoral, które stanowią koncepcyjne ramy do organizacji pracy na rzecz humanizacji niemieckiej szkoły. Po drugie, zakłada prezentację impulsów dla Kościoła w Polsce, które mogą się przyczynić do zintensyfikowania troski duszpasterskiej o polską szkołę.

Należy także pamiętać, że autor artykułu nie pretenduje do wskazywania całościowych i kompleksowych rozwiązań (o charakterze teoretyczno-praktycznym) na rzecz implementacji duszpasterstwa szkolnego w Polsce. Takie działanie musiałaby poprzedzać pogłębiona i krytyczna

⁹ Zob. R. Czekalski, *Duszpasterstwo szkolne – czy wykorzystana szansa*, AtK, 142(2004), z. 571, s. 514–528; M. Chrostowski, *Edukacja religijna w Polsce: czas na zmianę?*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 29(2020), nr 3, s. 39–52; tenże, *Niewykorzystana szansa? O inkluzywnym potencjale niemieckiej koncepcji duszpasterstwa szkolnego jako źródle inspiracji dla Kościoła w Polsce*, TiCz, 54(2021), nr 2, s. 9–25.

¹⁰ Zob. m.in.: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Schulpastoral – der Dienst der Kirche an den Menschen im Handlungsfeld Schule*, Bonn 1996; tenże, *Im Dialog mit den Menschen in der Schule. Eckpunkte zur Weiterentwicklung der Schulpastoral*, Bonn 2020.

¹¹ Zob. m.in.: M. Chrostowski, *‘Plurality-Empathetic’ Christians: Rethinking Religious Education in Poland*, „Paedagogia Christiana”, 47(2021), nr 1, s. 251–275; M. Polak, *Pastoralna posługa Kościoła w szkole. Inspiracje dla polskiego duszpasterstwa*, „Studia Pastoralne”, 3(2007), s. 275–293; A. Zuk, *Pastoralne zaangażowanie parafii w struktury szkolne: innowacyjny model wychowania społeczno-kulturowego*, w: *Człowiek – Środowisko życia – Edukacja*, red. W. Theiss, Toruń 2012, s. 228–262; R. Chałupniak, *Lekcja religii a duszpasterstwo szkolne na przykładzie Kościoła w Niemczech*, <https://www.katecheta.pl/Archiwum/2008/Katecheta-9-2008/VERBA-DOCENT/Lekcja-religii-a-duszpasterstwo-szkolne-na-przykladzie-Kosciola-w-Niemczech> [28.10.2021].

analiza, dotyczącą uwarunkowań społecznych, teologicznych, pedagogicznych i organizacyjno-prawnych w naszym kraju, a to znacząco wykracza poza ramy niniejszego opracowania¹².

1. Ponaddiecezjalne założenia koncepcyjne niemieckiej Schulpastoral

Założenie koncepcyjne duszpasterstwa szkolnego w Niemczech na forum ponaddiecezjalnym regulują przede wszystkim dwa podstawowe dokumenty¹³, opublikowane przez Konferencję Episkopatu Niemiec, tj. pismo z 1996 r. – *Schulpastoral – der Dienst der Kirche an den Menschen im Handlungsfeld Schule*¹⁴, a także dokument z 2020 r. – *Im Dialog mit den Menschen in der Schule. Eckpunkte zur Weiterentwicklung der Schulpastoral*¹⁵. Liczne przesłanki o charakterze teoretyczno-praktycznym, będące częścią składową powyższych dokumentów, należy rozumieć jako „drogowskaz” i „plan ramowy” do konstruowania konceptów duszpasterstwa szkolnego w poszczególnych diecezjach¹⁶. Z tego też względu konieczne jest w tym miejscu choć skrótowe zapoznanie się z ich sztandarowymi założeniami, będącymi niejako punktem wyjścia, fundamentem i perspektywą rozwoju niemieckiej Schulpastoral.

W dokumencie z 1996 r. niemieccy biskupi w jednoznaczny sposób definiują Schulpastoral stwierdzając, że „duszpasterstwo szkolne jest posługą, którą chrześcijanie wykonują na rzecz życia szkolnego, kierują się swoimi przekonaniem religijnymi, z zamiarem przyczynienia się do

¹² Wypracowania całościowej koncepcji duszpasterstwa szkolnego w Polsce, na przykładzie diecezji łomżyńskiej, podejmuje się w swojej książce M. Chrostowski, zob. tenże, *Schulpastoral für alle! Religionspädagogische und pastorale Impulse deutscher Schulpastoral für ein schulpastorales Modell in Polen (am Beispiel der Diözese Łomża)*, Berlin 2021.

¹³ Należy pamiętać, że bezpośrednie lub pośrednie odniesienia do Schulpastoral zawierają także inne niemieckie pisma o kościelnej proweniencji, których szczegółowa analiza wykracza jednak poza ramy niniejszego opracowania, zob. np.: Vereinigung der Deutschen Ordensoberen, *Schulpastoral in katholischen Schulen in freier Trägerschaft (Orden) in der Bundesrepublik Deutschland*, w: *Schulpastoral*, red. G. Rüttiger, München 1992, s. 21–26; Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Qualitätskriterien für Katholische Schulen. Ein Orientierungsrahmen*, Bonn 2009; tenże, *Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen*, Bonn 2005; tenże, *Die bildende Kraft des Religionsunterrichts. Zur Konfessionalität des katholischen Religionsunterrichts*, Bonn 1996; tenże, *Qualifikationsrahmen für die religiöse Bildung von Erzieherinnen und Erziehern an katholischen Fachschulen und Fachakademien*, Bonn 2014.

¹⁴ Tenże, *Schulpastoral – der Dienst der Kirche an den Menschen im Handlungsfeld Schule*.

¹⁵ Tenże, *Im Dialog mit den Menschen in der Schule*.

¹⁶ Por. Chrostowski, *Schulpastoral für alle!*, s. 109–110.

humanizacji szkoły”¹⁷. W takim ujęciu program *Schulpastoral* zbudowany jest wokół hasła „pomagać ludziom żyć”¹⁸ i przyjmuje za podstawę oraz główną motywację wszelkich działań związek zachodzący pomiędzy wiarą a życiem chrześcijan. Chrześcijanie, którzy są zaangażowani „z” i „w” misję edukacyjną szkoły, mogą pomóc uruchomić zarówno sprawdzone, jak i nowatorskie procesy uczenia się, wychowania i wsparcia. W ten sposób, w obliczu doświadczenia własnej wiary, mogą ułatwić poszukiwanie młodym ludziom odpowiedzi na pytania egzystencjalne, które są wyzwalane przez wielorakie procesy i czynniki kulturowo-socjalne, a także wieloaspektową historię własnego życia¹⁹.

Niemieccy biskupi wychodzą z założenia, że szkolno-pedagogiczne ugruntowanie duszpasterstwa szkolnego ma swoje źródło w fakcie, że szkoła jako instytucja społeczna odzwierciedla różnorodność wszystkich ludzi (zwłaszcza w kwestiach orientacji na wartości i ich indywidualnych planów na życie). Poza tym stoją na straży stwierdzenia, że szkoła posiada ogólnopedagogiczny mandat pomocy młodym w ich szerokokorozumianym rozwoju, obejmującym także rozwój społeczno-religijny. Duszpasterstwo szkolne porusza się zatem w przestrzeni edukacyjnej i życiowej szkoły w ramach warunków, jakie daje jej pedagogika szkolna²⁰.

Teologicznych podstaw duszpasterstwa szkolnego autorzy dokumentu upatrują natomiast w rozumieniu Kościoła jako wspólnoty ludu Bożego (*communio*)²¹. Pojęcie *communio* wiąże się z wizją Kościoła, w którym wszyscy wierzący powinni dawać żywe świadectwo swojej wiary. Duszpasterstwo szkolne przyswaja sobie ten cel chrześcijańskiej misji Kościoła i stara się go zastosować w szkole jako przestrzeni nauki i życia, w ramach realizacji następujących zadań²²: zaangażowanie na rzecz humanizacji szkoły; skorelowanie elementów ludzkiego życia z chrześcijaństwem; zapewnienie przestrzeni umożliwiającej zdobycie doświadczeń w nawiązaniu do życia wiarą oraz przeżywania własnej wiary; współpraca z innymi podmiotami szerzącymi wiarę, np. wspólnotą parafialną, religijnymi grupami młodzieżowymi²³. Pomoc w urzeczywistnianiu powyższych

¹⁷ Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Schulpastoral – der Dienst der Kirche*, s. 7.

¹⁸ Tamże, s. 10.

¹⁹ Por. tamże.

²⁰ Por. tamże, s. 13–14.

²¹ Por. tamże, s. 14–15.

²² Por. tamże.

²³ Por. tamże, s. 15–17.

zadań stanowią cztery podstawowe funkcje Kościoła²⁴, a więc *diakonia* (umożliwienie życia i wiary), *martyria* (dawanie świadectwa życia i wiary), liturgia (celebracja życia i wiary) i *koinonia* (wspólnota życia i wiary)²⁵.

W dokumencie z 2020 roku niemieccy biskupi stwierdzają, że ogólne wytyczne, opublikowane w deklaracji z 1996 r. sprawdziły się w ciągu ostatnich 20 lat i nadal stanowią podstawę dla katolickiej Schulpastoral, zarówno w szkołach państwowych, jak i kościelnych²⁶. Jednocześnie jednak podkreślają fakt, że Kościół angażujący się na rzecz humanizacji szkoły stoi dziś przed nowymi wyzwaniami, które wymagają odpowiedzi, uwzględniających wyniki refleksji nad praktyką i badaniami teologicznymi ostatnich dwóch dekad²⁷. Duszpasterstwo szkolne nie jest zatem działalnością statyczną, lecz dynamiczną, która nieustannie wymaga pogłębionego i zorientowanego na przyszłość rozwoju szkolno-pedagogicznego i pastoralno-teologicznego²⁸.

Mając na uwadze nowe wyzwania, przed którymi stoi szkoła i duszpasterstwo szkolne (np.: pluralizm religijny i światopoglądowy; niejednorodność pod względem pochodzenia społecznego i kulturowego, orientacji seksualnej, zdolności fizycznych i umysłowych; wdrażane reformy szkolnictwa, których celem jest m.in.: efektywniejsze wykorzystanie zasobów finansowych i ludzkich oraz ogólnokrajowa i międzynarodowa porównywalność osiągnięć edukacyjnych; kwestia jakości oferty pozalekcyjnej w szkołach; kwestia przemocy seksualnej w szkołach kościelnych i państwowych; cyfryzacja komunikacji i edukacji; kryzys ekologiczny²⁹), autorzy omawianego dokumentu sformułowali określone „punkty milowe”, które są kluczowe dla dalszego rozwoju Schulpastoral. Wspomniane wytyczne dotyczą przede wszystkim dalszego koncepcyjnego rozwoju duszpasterstwa szkolnego (1–6), a także warunków strukturalnych, sprzyjających praktycznej realizacji założonych celów (7–10)³⁰: 1) Duszpasterstwo szkolne wspiera rozwój inkluzyjnej szkoły³¹; 2) Duszpasterstwo szkolne wspiera opracowywanie,

²⁴ Zob. R. Hajduk, *Trzy czy cztery podstawowe funkcje Kościoła?: pastoralnoteologiczny spór o koinonię*, „Studia Elbląskie”, 14(2013), s. 97–114.

²⁵ Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Schulpastoral – der Dienst der Kirche*, s. 19–21.

²⁶ Tenże, *Im Dialog mit den Menschen in der Schule*, s. 5–6.

²⁷ Por. tamże, s. 8–9.

²⁸ Por. tamże, s. 18–36.

²⁹ Por. tamże, s. 10–17.

³⁰ Por. tamże, s. 37–47.

³¹ Tamże, s. 38.

wdrażanie i ewaluację programów profilaktycznych przeciwko przemocy seksualnej i innym formom przemocy³²; 3) Duszpasterstwo szkolne sprzyja współistnieniu i wzajemnemu uczeniu się osób o różnych przekonaniach religijno-światopoglądowych i kulturowych³³; 4) Duszpasterstwo szkolne motywuje uczniów do podejmowania odpowiedzialności społecznej i politycznej³⁴; 5) Duszpasterstwo szkolne promuje odpowiedzialne i przemyślane korzystanie z mediów cyfrowych³⁵; 6) Duszpasterstwo szkolne poszerza swoją ofertę dla nauczycieli, przedstawicieli innych zawodów w szkole oraz dla rodziców³⁶; 7) Zadania duszpasterstwa szkolnego należy określić w diecezjalnej koncepcji duszpasterskiej³⁷; 8) Duszpasterstwo szkolne wymaga zaangażowania wykwalifikowanych duszpasterzy szkolnych³⁸; 9) Duszpasterstwo szkolne musi zintensyfikować współpracę z ewangelickim duszpasterstwem szkolnym³⁹; 10) Duszpasterze szkolni muszą poszukiwać współpracy z przedstawicielami innych profesji w szkole i poza nią⁴⁰.

Powyższa analiza pozwala sformułować wniosek, że ponaddiecezjalne założenia koncepcyjne niemieckiej Schulpastoral można scharakteryzować jako ogólnie zarysowany program działań na rzecz humanizacji szkoły⁴¹. Niemieccy biskupi, w opracowanych przez siebie dokumentach, wskazują (w zaistniałej rzeczywistości pastoralnej) obowiązkowe kroki działania programowego i zapewniają solidną bazę, ale też źródło koncepcyjnej identyfikacji dla osób zaangażowanych w duszpasterstwo szkolne. Programy te są głęboko zakorzenione w obecnych przemianach kulturowych, społecznych i religijnych, a ich wizjonerskie formy realizacji mają umożliwić konstruowanie przyszłościowych projektów humanizacji środowiska szkolnego, które są i pozostaną dogłębnie przesiąknięte przesłankami płynącymi z wiary chrześcijańskiej⁴².

³² Tamże, s. 39.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, s. 40.

³⁵ Tamże, s. 41.

³⁶ Tamże, s. 42.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże, s. 43.

³⁹ Tamże, s. 46.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Por. Chrostowski, *Schulpastoral für alle!*, s. 109.

⁴² Por. tamże, s. 109–110, por. także: M. Seibt, *Schulpastoral an berufsbildenden Schulen des dualen Schulsystems: eine qualitativ-empirische Untersuchung zur Entwicklung von Qualitätskriterien für eine gelingende Schulpastoral an Berufsschulen*, Berlin 2008, s. 85.

Z drugiej strony, wytyczne niemieckiego episkopatu poddawane są krytyce, ponieważ pewne trudności wynikają ze zrozumienia i praktycznego zastosowania w środowisku szkolnym czterech podstawowych funkcji Kościoła. Duszpasterstwo szkolne skierowane jest do wszystkich, bez względu na światopogląd lub religię, natomiast podstawowe funkcje Kościoła koncentrują się głównie na wspólnotach kościelno-chrześcijańskich⁴³. W tym sensie eksperci z zakresu pedagogiki religii podkreślają fakt, że duszpasterstwa szkolnego nie można zredukować w apodyktyczny sposób do celebracji nabożeństw lub innych zajęć, które służyłyby tylko i wyłącznie wąsko rozumianemu dobru Kościoła⁴⁴. Opis zadań duszpasterstwa szkolnego, w oparciu o cztery podstawowe funkcje Kościoła, zaciera różnicę między szkołą a Kościołem, której w postmodernizmie nie da się już cofnąć. Wprowadza także zagrożenie myślenia i działania rekompensacyjnego, w obliczu zmniejszającej się liczby osób wierzących lub zaangażowanych w życie Kościoła⁴⁵.

Należy także pamiętać, że trudności w tym zakresie nie należy wiązać ze wszystkimi podstawowymi funkcjami Kościoła. Diakonia jest funkcją na tyle neutralną, że nie wiążą się z nią praktycznie żadne problemy, ponieważ posiada dogłębnie społeczny charakter. Wiele trudności przysparza natomiast *martyria* i jej urzeczywistnianie w szkole, gdyż jej założenia koncentrują się na dawaniu świadectwa i przepowiadaniu (charakterystycznym dla wspólnot chrześcijańskich), szkoła zaś to środowisko różnorodne religijnie i kulturowo. Podobnie jest z liturgią, która w większości powiązanych z nią ofert (np.: celebracja mszy św. na rozpoczęcie lub zakończenie roku szkolnego), skupia się na adresatach katolickich. *Koinonia* natomiast traci często swój pierwotny charakter i jest bardzo ograniczona w kontekście szkolnym, ponieważ jej główne przesłanie dotyczy budowania i wzmacniania wspólnoty ludzi wierzących⁴⁶.

⁴³ Por. U. Kropanč, *Konzeptionelle Dilemmata: Schulpastoral in Schulen postmoderner Gesellschaften*, „IRP-Impulse: Zeitschrift für den katholischen Religionsunterricht an allgemein bildenden Gymnasien und beruflichen Schulen“, Frühjahr 2015, s. 13.

⁴⁴ Zob. m.in: J. Burkard, *Schulpastoral als Beitrag zur Schulkultur. Eine theologisch-pneumatologische Handlungsorientierung*, <https://freidok.uni-freiburg.de/dnb/download/484> [15.11.2021]; *Pluralitätssensible Schulpastoral. Chancen und Herausforderungen angesichts religiöser und kultureller Diversität*, red. A. Kaupp, Ostfildern 2018.

⁴⁵ Por. U. Kropanč, *Konzeptionelle Dilemmata*, s. 13.

⁴⁶ Por. tamże; por. także: Chrostowski, *Schulpastoral für alle!*, s. 130; tenże, *Edukacja religijna*, s. 43–44.

2. Ramy programowe Schulpastoral w wybranych diecezjach w Niemczech

Szkic ponaddiecezjalnych założeń koncepcyjnych niemieckiej Schulpastoral prowadzi bezpośrednio do pytania o sposób ich implementacji w poszczególnych diecezjach. Struktura administracyjna Kościoła katolickiego w Niemczech obejmuje 27 biskupstw⁴⁷, z których – w celu egzemplarycznej prezentacji duszpasterstwa szkolnego – wybrane zostały dwie diecezje: diecezja Ratyzbona⁴⁸ oraz diecezja Magdeburg⁴⁹. Kryterium wyboru stanowi w tym przypadku liczba katolików, przynależących do powyższych biskupstw: w diecezji Ratyzbona to ok. 50%, zaś w diecezji Magdeburg – ok. 3%⁵⁰. Jest to o tyle istotne, że polski czytelnik będzie mógł zapoznać się z duszpasterstwem szkolnym w dwóch zupełnie odmiennych kulturowo i religijnie diecezjach, w których Kościół egzystuje w odmiennych warunkach: od pracy na rzecz katolickiej większości w Bawarii aż do sytuacji Kościoła w diasporze w Saksonii-Anhalt⁵¹.

2.1. Schulpastoral w diecezji Ratyzbona

Oferta duszpasterstwa szkolnego w diecezji Ratyzbona skierowana jest przede wszystkim do uczniów w wieku od 10 do 15 lat, którzy uczęszczają do tzw. szkół całodziennych (Ganztagschulen)⁵², a także do ich rodziców, nauczycieli i pracowników technicznych⁵³. Głównym celem Schulpastoral jest zaoferowanie wszystkim członkom środowiska szkolnego doświadczenia „życiowej korzyści”, płynącej z wiary chrześcijańskiej i wykracza daleko poza czysto ludzkie uczucia i doświadczenia⁵⁴. Aby osiągnąć ten cel, duszpasterstwo szkolne angażuje się przede wszystkim w służbę na rzecz:

a) rozwoju osobowości i tożsamości – osoby zaangażowane w duszpasterstwo szkolne wspomagają rozwój (często ukrytych) charyzmatów

⁴⁷ Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Katholische Kirche in Deutschland Zahlen und Fakten 2020/21*, s. 57.

⁴⁸ <https://bistum-regensburg.de/> [10.10.2021].

⁴⁹ <https://bistum-magdeburg.de> [10.10.2021].

⁵⁰ Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Katholische Kirche*, s. 70–77.

⁵¹ Por. tamże.

⁵² Por. M. Fachinger, *Schulpastoral und Schulseelsorge. Begriffe und Inhalt – Ein Einblick in die Arbeit deutscher Diözesen*, „Wege zum Menschen”, 68(2016), nr 3, s. 279.

⁵³ Zob. *Konzept Schulpastoral der Diözese Regensburg: Weil Du mehr wert bist! Schulpastoral – ein + für Schulen*, red. Hauptabteilung Schule/Hochschule der Diözese Regensburg Abteilung Schulpastoral und Kirchliches Engagement in Ganztagschulen, Regensburg 2019.

⁵⁴ Por. tamże, s. 8.

i talentów, a także mają za zadanie odkrycie tkwiącego w danej osobie potencjału i osobistych pragnień, czy poszukiwanie odpowiedzi na pytania dotyczące własnej osoby i tożsamości⁵⁵;

b) integracji – oferty duszpasterskie w ramach Schulpastoral są otwarte dla wszystkich i opierają się na zasadach gościnności, integracji i dobrowolnego uczestnictwa. Do konkretnych przykładów ofert integracyjnych w diecezji Ratyżbona należą m.in.: imprezy budujące i wzmacniające społeczność szkolną (np. popołudniowe spotkania towarzyskie w szkole; dni wspólnoty klasowej; gry i zabawy; szkolenia międzykulturowe; projekty międzyreligijne); profilaktyka mobbingu; promocja procesów demokratycznych (np. odpowiedzialności uczniów za zajęcia pozalekcyjne, wycieczki, projekty) itp.⁵⁶;

c) radzenia sobie z selekcją i wykluczeniem – czyli działania skierowane na pomoc każdemu człowiekowi jako „dziecku Bożemu” (1J 3, 1) w znalezieniu własnego miejsca w społeczeństwie, poprzez dawanie mu możliwości rozwijania swoich mocnych stron, doświadczanie poczucia własnej skuteczności, profesjonalne towarzyszenie, a także szerzenie szeroko rozumianej sprawiedliwości wychowawczej⁵⁷;

d) podnoszenia umiejętności osobistych i społecznych – osoby zajmujące się duszpasterstwem szkolnym opracowują oferty, w których uczniowie, ich rodzice, nauczyciele i pracownicy techniczni mogą rozwijać swoje umiejętności osobiste i społeczne, np. w zakresie mediacji w konfliktach czy dyskusji i zarządzaniu grupą⁵⁸;

e) poszukiwanie odpowiedzi na pytania o życie, sens i wiarę – dzieci, młodzież i dorośli stawiają sobie liczne pytania egzystencjalne, które pojawiają się w obliczu doświadczenia choroby, separacji, lęku o przyszłość, konfliktów, winy, niepowodzeń itd. Duszpasterze szkolni oferują wszystkim ludziom w środowisku szkolnym osobiste spotkanie po to, aby udzielić im wsparcia w chwilach cierpienia, radzenia sobie z kryzysami, wypracowując wspólnie indywidualne i zorientowane na przyszłość rozwiązania⁵⁹.

W diecezji Ratyżbona zwraca się także szczególną uwagę na znaczenie np.: rekolekcji, dni wspólnoty oraz dyskusji, które wspomagają radzenie

⁵⁵ Por. tamże, s. 15.

⁵⁶ Por. tamże, s. 16.

⁵⁷ Por. tamże.

⁵⁸ Por. tamże, s. 17.

⁵⁹ Por. tamże.

sobie w grupie. Poza tym szczególną rolę przypisuje się różnego rodzaju nabożeństwom religijnym, a w szczególności sprawowaniu sakramentów i sakramentaliów, gdyż przyczyniają się one m.in. do doświadczenia uzdrowienia duchowego, a także dobrego samopoczucia⁶⁰.

Wszystkie działania, podejmowane i realizowane w ramach duszpasterstwa szkolnego, prowadzone są we współpracy z parafiami⁶¹, a także z innymi partnerami np.: z organizacjami, instytucjami, stowarzyszeniami lub grupami o kościelnej czy też świeckiej proveniencji⁶². Poza tym oferty duszpasterskie, w ramach Schulpastoral, mogą odbywać się w czasie zajęć lekcyjnych lub w godzinach popołudniowych na terenie szkoły oraz są finansowane przez diecezję Ratzynbna, jak i Wolne Państwo Bawaria⁶³.

Należy także pamiętać, że w ramach kurialnych struktur nadzór nad efektywnym realizowaniem założeń programowych duszpasterstwa szkolnego w diecezji Ratzynbna, a także pewnego rodzaju wsparcie systemowe, oferuje specjalnie stworzony w tym celu „Dział duszpasterstwa szkolnego i zaangażowania Kościoła w szkołach całodziennych”⁶⁴. Do zadań tego referatu zalicza się m.in.: doradztwo i wsparcie duszpasterzy szkolnych; zarządzanie diecezjalnymi grupami zaangażowanymi w Schulpastoral; koncepcja i realizacja szkoleń w zakresie duszpasterstwa szkolnego i zaangażowania kościoła w szkołach całodziennych; nawiązywanie kontaktów i współpraca z innymi instytucjami i organami (wydział duszpasterski, referat ds. młodzieży, kuratoria oświaty, poradnie psychologiczne itp.); reprezentowanie w komisjach na szczeblu diecezjalnym, bawarskim i federalnym; dalszy rozwój koncepcyjny itd.⁶⁵

2.2. Schulpastoral w diecezji Magdeburg

W diecezji Magdeburg duszpasterstwo szkolne posiada – szczególnie ze względu na specyfikę funkcjonowania Kościoła w diasporze⁶⁶ – eku-

⁶⁰ Por. tamże.

⁶¹ Por. Fachinger, *Schulpastoral und Schulseelsorge*, s. 280.

⁶² Por. *Konzept Schulpastoral*, s. 29–30.

⁶³ Por. Fachinger, *Schulpastoral und Schulseelsorge*, s. 280.

⁶⁴ <https://www.schulpastoral-regensburg.de/schulpastoral-in-der-dioezese-regensburg.html> [10.11.2021].

⁶⁵ Por. tamże.

⁶⁶ Zob. G. Feige, „Geschlossene Gesellschaft” oder „schöpferische Minderheit”? Herausforderungen und Chancen im Bistum Magdeburg, „Diakonia”, 45(2014), nr 4, s. 237–244.

meniczny profil⁶⁷. Nadrzędnym celem magdeburgskiej Schulpastoral jest otwieranie w środowisku szkolnym szeroko rozumianej przestrzeni do spotkań interpersonalnych, a także takich, które umożliwiają kontakt z wiarą oraz kształtowanie szkoły jako przestrzeni życiowej, zakorzenionej w wizji humanitarnej kultury szkolnej⁶⁸. W tym sensie wszystkie oferty w ramach duszpasterstwa szkolnego przyjmują bez- lub międzywyznaniowy, a także interreligijny charakter⁶⁹.

Pośród podstawowych zadań, związanych z duszpasterstwem szkolnym w diecezji Magdeburg należy wymienić m.in.: chęć spotkania młodych ludzi w ich prawdziwym życiu; wzmacnianie świadomości pojednania, pokoju, sprawiedliwości i integralności stworzenia; promowanie wspólnoty życia i pracy; otwieranie i pogłębianie przestrzeni doświadczenia (religijnego); umożliwienie zapoznania się z wiarą chrześcijańską; ożywanie dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego⁷⁰.

Powyzsze zadania urzeczywistniane są w ramach konkretnej oferty duszpasterskiej, obejmującej m.in. zajęcia kreatywno-muzyczne, medialno-pedagogiczne i filmowe, projekty o charakterze przygodowym, dni skupienia i rekolekcje, naukę podstaw klaunady, zonglerki, gimnastyki, pantomimy, akrobatyki itd.⁷¹ Tak zróżnicowana paleta zajęć pastoralnych, realizowanych w szkole oraz poza nią, ma być nie tylko atrakcyjna dla młodych ludzi, lecz powinna także promować społecznie istotne doświadczenia, jak np. zdolność do empatii i troski o drugą osobę, otwartą interakcję z innymi czy wzmacnianie podejmowania odpowiedzialności za siebie nawzajem⁷². Poza tym ważne jest tu zaoferowanie osobom wierzącym i niewierzącym pozytywnych punktów styczności (niejednokrotnie pierwszych), z wartościami chrześcijańskimi i sposobami ich praktycznej realizacji⁷³.

Odpowiedzialność za kształt i formę Schulpastoral w diecezji Magdeburg spoczywa na wydziale duszpasterstwa młodzieży, a finansowe wsparcie

⁶⁷ Por. Fachinger, *Schulpastoral und Schulseelsorge*, s. 281–282.

⁶⁸ Por. tamże.

⁶⁹ Por. <https://www.jung-im-bistum-magdeburg.de/netzwerk/schulpastoral/> [12.11.2021].

⁷⁰ Por. tamże.

⁷¹ Por. tamże; por także: Fachinger, *Schulpastoral und Schulseelsorge*, s. 282; https://www.jung-im-bistum-magdeburg.de/media/uploads/schulpastoral/flyer_tdo_2019.pdf [10.11.2021]; https://www.jung-im-bistum-magdeburg.de/media/uploads/schulpastoral/flyer_sch%C3%BClertage_2019.pdf [10.11.2021].

⁷² Por. https://www.jung-im-bistum-magdeburg.de/media/uploads/schulpastoral/flyer_sch%C3%BClertage_2019.pdf [10.11.2021].

⁷³ Por. Fachinger, *Schulpastoral und Schulseelsorge*, s. 282

inicjatyw, mających na celu humanizację szkoły, w znacznej mierze pochodzi z zasobów Bonifatiuswerk⁷⁴, który wspiera materialnie Kościół w diasporze⁷⁵.

W świetle powyższego należy podkreślić fakt, że koncepcje duszpasterstwa szkolnego w biskupstwach Ratybona i Magdeburg są praktyczną próbą interpelacji wytycznych, zawartych w uprzednio omówionych dokumentach niemieckich biskupów. Obie koncepcje Schulpastoral skierowane są do wszystkich uczestników środowiska szkolnego, a więc do każdej osoby, bez względu na wiarę lub jej brak. Zaprezentowane koncepcje mają ze sobą wiele wspólnego i ich główne założenia można streścić w słowach: towarzyszenie, poradnictwo, opieka duszpasterska i wspólnota. Są więc one w rzeczywistości próbą urzeczywistnienia czterech głównych funkcji Kościoła w środowisku szkolnym⁷⁶. Poza tym rodzi się tu pytanie, czy przedstawione diecezjalne modele Schulpastoral są wystarczające dla ciągle zmieniającej się sytuacji współczesnej szkoły. W żadnej z powyższych koncepcji nie można znaleźć jasnego i wyraźnie określonego podejścia szkolno-pedagogicznego. Oznacza to, że w obu przypadkach istnieją konstrukty czysto teoretyczne, które często pozostają bez wpływu na codzienne życie szkolne⁷⁷, a przez to mogą być również oderwane od rzeczywistych potrzeb osób, żyjących w religijnie pluralistycznym i silnie sekularyzowanym społeczeństwie niemieckim⁷⁸. Pomimo tego, że niełatwo jest ocenić skuteczność oddziaływania i jakość duszpasterstwa szkolnego w poszczególnych diecezjach, to nie zmienia to faktu, że jest ono cennym i interesującym fenomenem, zarówno w sensie szkolno-pastoralnym, jak i naukowo-poznawczym⁷⁹.

3. „Ucząc się” od Kościoła w Niemczech? – impulsy dla Kościoła w Polsce

Choć sytuacja Kościoła w Polsce różni się od tej, w której znajdują się katolicy niemieccy⁸⁰, to czerpanie z ich doświadczeń pastoralnych nie jest bezzasadne, ponieważ Kościół w Niemczech od wielu lat stoi przed

⁷⁴ Por. tamże.

⁷⁵ Por. <https://www.bonifatiuswerk.de> [12.11.2021].

⁷⁶ Por. Chrostowski, *Schulpastoral für alle!*, s. 118.

⁷⁷ Por. tamże.

⁷⁸ Zob. G. Klinkhammer, A. Neumaier, *Religiöse Pluralitäten – Umbrüche in der Wahrnehmung religiöser Vielfalt in Deutschland*, Bielefeld 2020.

⁷⁹ Por. Chałupniak, *Lekcja religii*.

⁸⁰ Zob. m.in.: *Pomiędzy sekularyzacją i religijnym ożywieniem. Podobieństwa i różnice w przemianach religijnych w Polsce i w Niemczech*, red. E. Firlit [i in.], Kraków 2012.

wyzwaniem przekazu wiary w silnie sekularyzowanym społeczeństwie⁸¹. Poza tym za „uczeniem się” od Niemców przemawiają m.in. dwa następujące argumenty, umocowane w polskim kontekście religijno-społecznym, które warto w tym miejscu choćby pokrótce przywołać:

a) obecna kulturowo-religijna sytuacja w Polsce charakteryzuje się zerwaniem z tradycją, prywatyzacją wiary, pluralizmem poglądów i postaw, dystansowaniem się od instytucji Kościoła oraz wynikającym z tego poszukiwaniem nowych punktów orientacji w życiu, które przekładają się niejednokrotnie na synkretyzm w obszarze duchowości⁸². Przemiany te – choć w różnym stopniu – dotyczą zarówno młodszych jak i starszych pokoleń Polaków⁸³;

b) zmianie ulega również społeczne oddziaływanie edukacji religijnej, gdyż pomimo tego, że w roku szkolnym 2018/19 na lekcje religii we wszystkich typach placówek edukacyjnych uczęszczało aż 88% uczniów⁸⁴, to nie da się przemilczeć faktu, że coraz częściej – szczególnie w dużych aglomeracjach – zauważalne są odmienne tendencje, o negatywnym charakterze. Można się posłużyć następującymi danymi: w trzecim co do wielkości mieście w Polsce, czyli w Łodzi, w roku szkolnym 2020/2021 zapisało się na lekcje religii tylko około 25% uczniów szkół zawodowych i około 30% uczniów liceów⁸⁵.

⁸¹ Zob. H. Meulemann, *Nach der Säkularisierung: Religiosität in Deutschland 1980–2012*, Wiesbaden 2015.

⁸² Zob. m.in.: S.H. Zaręba, *Porzucona religijność instytucjonalna*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 46(2018), nr 2, s. 162–166; J.K. Święs, *Religijno-moralny portret młodzieży polskiej i jego pastoralne implikacje*, „Roczniki Teologiczne”, 6(2018), s. 43–61; M. Sroczyńska, *Młodzież w poszukiwaniu sacrum. Rozważania socjologiczne*, „Przegląd Religioznawczy”, 276(2020), nr 2, s. 113–128; T. Różański, *Oblicza religijności młodzieży studenckiej – analiza wybranych komponentów*, „Paedagogia Christiana”, 23(2015), nr 1, s. 295–309; J. Mariański, *Kondycja religijna i moralna młodzieży szkół średnich w latach 1988–1998–2005–2017 (raport z ogólnopolskich badań socjologicznych)*, Toruń 2018; tenże, *Sekularyzacja. Desekularyzacja. Nowa duchowość. Studium socjologiczne*, Kraków 2013; K. Czachorowski, *Między sekularyzacją i desekularyzacją – przemiany współczesnej religijności w ujęciu Janusza Mariańskiego*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 43(2015), nr 2, s. 105–117; M. Mazurek, *Sekularyzacja czy może pluralizm i indywidualizacja? Rozważania o charakterze religijności Polaków (na przykładzie badań)*, „Przegląd Religioznawczy”, 273(2019), nr 3, s. 31–43.

⁸³ Zob. J. Mariański, *Młodym polski w procesie przemian*, „Władza Sądzenia”, 6(2015), s. 29–45; tenże, *Tendencje rozwojowe w polskim katolicyzmie – diagnoza i prognoza*, „Teologia Praktyczna”, 12(2011), s. 7–24.

⁸⁴ Por. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia AD 2020*, Warszawa 2020, s. 46.

⁸⁵ Por. B. Milewski, *Konfessionslosigkeit als Herausforderung für den religionspädagogischen Diskurs in Polen*, „Theo-Web. Zeitschrift für Religionspädagogik”, 20(2021), nr 1,

Powyższe, choć tylko ogólnie zarysowane i wybiórcze argumenty, pozwalają sformułować wniosek, że w naszym kraju coraz bardziej naglące staje się pytanie o nowe formy krzewienia wiary, a także o formę edukacji religijnej, która byłaby nie tylko efektywna, lecz także stanowiłaby atrakcyjną ofertę edukacyjną oraz system wsparcia i inkluzji dla dzieci i młodzieży⁸⁶. Uściślając można powiedzieć, że czymś koniecznym wydaje się również takie przeprofilowanie nauczania i wychowania religijnego, aby odznaczało się, już na poziomie założeń programowo-koncepcyjnych, akceptacją każdej osoby (bez względu na pochodzenie, kulturę, przynależność religijną lub jej brak itd.), a także otwartością i szacunkiem dla odmienności światopoglądowej oraz wrażliwością na pluralizm społeczny w środowisku szkolnym⁸⁷.

W tym kontekście, w ramach krytycznej dysputy naukowo-kościelnej o charakterze pedagogiczno-religijnym i teologiczno-pastoralnym, warto byłoby zastanowić się nad wcielaniem w życie zmian, płynących z następujących impulsów, zakorzenionych w szkolno-pastoralnym doświadczeniu Kościoła w Niemczech:

a) przyjęcie idei humanizacji środowiska szkolnego oraz działań na rzecz społeczno-religijnej inkluzji jako naglącego zadania Kościoła w Polsce

Motywację do rozpoczęcia przez Kościół w Polsce działań na rzecz humanizacji środowiska szkolnego oraz społeczno-religijnej inkluzji w duchu wiary chrześcijańskiej stanowi przede wszystkim nauczanie papieża Franciszka⁸⁸. Obecny następca św. Piotra m.in. w przemówieniu na Nowy Rok 2014 r. podkreślał, że należy zrezygnować „[...] z postawy lęku, zamknięcia, znieczulenia i marginalizowania. Z tego wszystkiego, co stanowi kulturę odrzucenia”⁸⁹. Należy zaś wybrać „[...] kulturę spo-

s. 90–91, por. także: M. Chrostowski, *Między „szokiem lockdownu” a (post)pandemicznym priorytetem, czyli o rozwijaniu rezyliencji u uczniów w toku edukacji religijnej*, „Poznańskie Studia Teologiczne”, 40(2022), s. 131–152.

⁸⁶ Por. Chrostowski, *‘Plurality-Empathetic’ Christians*, s. 263–264; tenże, *Niewykorzystana szansa?*, s. 22–23; tenże, *Schulpastoral für alle!*, s. 191.

⁸⁷ Por. tamże, s. 165–166, 191,

⁸⁸ Zob. m.in.: A. Maj, *Inspiracje papieża Franciszka dla współczesnej szkoły katolickiej*, „Roczniki Pedagogiczne”, 44(2016), nr 2, s. 77–91; S. Rabiej, *Krytyka „kultury wykluczenia” w nauczaniu papieża Franciszka*, w: *Między ekskluzją a inkluzją w edukacji religijnej*, red. M. Humeniuk, Wrocław 2017, s. 64–76; R. Kozłowski, *Edukacja inkluzyjna w ujęciu papieża Franciszka*, w: *Sprawności moralne a wartości*, red. I. Jazukiewicz, E. Rojewska, Szczecin 2017, s. 35–54.

⁸⁹ J.K. Appleby, *Papież imigrantów*, <https://deon.pl/wiara/wiara-i-spolescenstwo/papiez-imigrantow,358528> [12.11.2021].

tkania. Jedyłą zdolną zbudować lepszy, bardziej sprawiedliwy i braterski świat⁹⁰. W tym sensie Kościół w Polsce może przyczynić się do tego, aby w szkole – niejako w namacalny sposób – doświadczałe stało się uzdrawiająca orędzie Ewangelii o Chrystusie, który przyszedł na ten świat po to, aby ludzie mieli życie w obfitości (por. J 10, 10)⁹¹. Jest to zadanie o tyle naglące, że w obliczu przybierającej na sile utraty wiarygodności przez Kościół⁹², potrzeba wyraźnych działań na rzecz przewyciężenia napięć, zachodzących między ekskluzją a inkluzją w ramach procesów szeroko rozumianej socjalizacji, wychowania i edukacji⁹³.

b) opracowanie ramowego programu duszpasterstwa szkolnego dla polskich diecezji

Potencjał, który niesie ze sobą duszpasterstwo szkolne, od lat pozostaje w Polsce niewykorzystany⁹⁴. Jednak naiwnym byłoby twierdzenie, że wprowadzenie takiej oferty do polskich szkół stanie się „lekiem” na wszystkie religijne, pastoralne i pedagogiczno-religijne dolegliwości polskiego Kościoła⁹⁵. Nie zmienia to także faktu, że owa działalność pozostaje w dalszym ciągu „niewykorzystaną szansą”⁹⁶. Kościół w Polsce powinien zatem w wyraźny sposób opisać zadania duszpasterstwa szkolnego i tym samym wyznaczyć mu wyraźnie określone miejsce w działalności duszpasterskiej polskich diecezji. Stworzenie ramowego programu duszpasterstwa szkolnego jest konieczne, aby nie dopuścić do jego dalszej izolacji oraz do hamowania tkwiącego w nim potencjału⁹⁷.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ Por. Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Im Dialog mit den Menschen in der Schule*, s. 38.

⁹² Zob. m.in.: K.M. Kaczmarek, *Janusowe oblicze wiarygodności. Kościół zaplątany w nowoczesność*, „Przegląd Religioznawczy”, 274(2019), nr 4, s. 15–33.

⁹³ Por. Chrostowski, *Niewykorzystana szansa?*, s. 9.

⁹⁴ Zob. m.in.: Czekalski, *Duszpasterstwo szkolne*, s. 514–528; Chrostowski, *Edukacja religijna*, s. 39; Polak, *Pastoralna postuga*, s. 275–293; Zuk, *Pastoralne zaangażowanie*, s. 228–262.

⁹⁵ Por. Chrostowski, *Schulpastoral für alle!*, s. 228; por. także: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Schulpastoral – der Dienst der Kirche*, s. 14; K. Roth, *Sinnhorizonte christlich gestalteter Schule. Eine schulpädagogische Begründung der Schulpastoral an staatlichen Schulen*, Hamburg 2013, s. 6 (*Studien zur Schulpädagogik*, Band 75).

⁹⁶ Chrostowski, *Niewykorzystana szansa?*, s. 22.

⁹⁷ Por. Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Im Dialog mit den Menschen in der Schule*, s. 42–43.

c) wyraźne określenie zasad rozgraniczenia i komplementarności pomiędzy duszpasterstwem szkolnym a lekcją religii

Duszpasterstwo szkolne w żaden sposób nie może być rozumiane jako „lekcja religii za pomocą innych środków”⁹⁸. Należy pamiętać, że podstawowe rozgraniczenie w powyższym zakresie polega na tym, że duszpasterstwo szkolne i lekcja religii to dwie odrębne rzeczywistości edukacyjne, które odbywają się w jednym i tym samym środowisku – środowisku szkolnym⁹⁹. W przeciwieństwie do duszpasterstwa szkolnego lekcja religii to przede wszystkim przedmiot szkolny, który formalnie jest częścią dydaktyczno-pedagogicznej struktury szkoły¹⁰⁰ i skupia się w głównej mierze na przekazywaniu podstawowej wiedzy m.in. o teologicznej i społecznej doktrynie Kościoła, dogmatach wiary chrześcijańskiej, Biblii, innych religiach i umiejętności nawiązania dialogu międzyreligijnego, etyce i moralności¹⁰¹. Z drugiej strony trzeba zatroszczyć się o zjawisko komplementarności między edukacją religijną a duszpasterstwem szkolnym, ponieważ „programy nauczania religii zawierają różnorodne treści i podstawowe pytania, które mogą w duszpasterstwie szkolnym służyć za punkt wyjścia w ramach spotkań, dyskusji, warsztatów itp.”¹⁰²

d) koncepcyjne osadzenie duszpasterstwa szkolnego w polskiej myśli religijno-pedagogicznej

Należy pamiętać, że w sensie koncepcyjnym nie chodzi tu o proste kopiowanie rozwiązań niemieckich. Duszpasterstwo szkolne, które w skuteczny sposób ma przyczynić się do humanizacji polskiej szkoły oraz społeczno-religijnej inkluzji w duchu wiary chrześcijańskiej, musi uznać za punkt wyjścia bogactwo polskiej myśli pedagogiczno-religijnej, pastoralnej i socjologicznej¹⁰³. Takie podejście ma na celu zabezpieczenie powszechnie znanej zasady: *Sitz im Leben*, oznaczającej wzięcie pod

⁹⁸ Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Schulpastoral – der Dienst der Kirche*, s. 17.

⁹⁹ Por. Chrostowski, *Edukacja religijna*, s. 46.

¹⁰⁰ Por. tenże, *Schulpastoral für alle!*, s. 200–201.

¹⁰¹ Zob.: Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Częstochowa 2018; taż, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Częstochowa 2019.

¹⁰² Por. Chrostowski, *Edukacja religijna*, s. 46.

¹⁰³ Por. tenże, *Schulpastoral für alle!*, s. 145; tenże, *Niewykorzystana szansa?*, s. 11–12; tenże, *Edukacja religijna*, s. 41.

uwagę konkretnego kontekstu życiowego dzieci, młodzieży i dorosłych w Polsce¹⁰⁴.

W ramach wewnątrzkościelnego porozumienia oraz przy ścisłej współpracy z nadzorem pedagogicznym i organami prowadzącymi szkołę, konieczne jest rozważenie następujących kwestii, niezbędnych do sprawnego funkcjonowania duszpasterstwa szkolnego:

- podjęcie kroków formalnych w celu poszerzenia możliwości interpelacji duszpasterstwa szkolnego, w ramach istniejących prerogatyw prawa państwowo-oświatowego¹⁰⁵;
- częściowe wyodrębnienie deputatu godzinowego, przysługującego lekcji religii i przekształcenie go w ofertę pastoralną na rzecz humanizacji środowiska szkolnego i społeczno-religijnej inkluzji¹⁰⁶;
- stworzenie ogólnopolskich i diecezjalnych struktur koordynacji duszpasterstwa szkolnego¹⁰⁷;
- zorganizowanie siatki kooperacyjnej, złożonej ze świeckich i religijnych partnerów, wspierających misję duszpasterstwa szkolnego¹⁰⁸;
- opracowanie zasad finansowania duszpasterstwa szkolnego¹⁰⁹;
- określenie wytycznych, leżących u podstaw formacji i zatrudnienia duszpasterzy szkolnych¹¹⁰.

* * *

Zarysowany wgląd w (ponad)diecezjalne założenia koncepcyjne niemieckiej Schulpastoral umożliwia nie tylko przyswajanie sobie pewnego zasobu wiedzy z tego zakresu, ale także branie przykładu i wyciąganie wniosków, płynących z doświadczeń naszych zachodnich sąsiadów, co leży u podstaw szeroko rozumianego procesu „uczenia się”¹¹¹. Nie chodzi tu w żadnym wypadku o bezrefleksyjną, bezkrytyczną i uproszczoną próbę przeniesienia założeń z Niemiec w polską rzeczywistość szkolno-pastoralną,

¹⁰⁴ Por. A. Roggenkamp, *Das religionspädagogische Paradox aus systematisch-theologischer Perspektive*, „Theo-Web. Zeitschrift für Religionspädagogik”, 12(2013), nr 2, s. 146.

¹⁰⁵ Por. Czekalski, *Duszpasterstwo*, s. 518–521; Chrostowski, *Schulpastoral für alle!*, s. 69–73, 171.

¹⁰⁶ Por. tenże, *Edukacja religijna*, s. 48.

¹⁰⁷ Por. tenże, *Schulpastoral für alle!*, s. 168, 214–216.

¹⁰⁸ Por. tamże, s. 169, 202–222.

¹⁰⁹ Por. tamże, s. 217–218; Zuk, *Pastoralne zaangażowanie*, s. 245.

¹¹⁰ Por. Chrostowski, *Schulpastoral für alle!*, s. 170–171, 216.

¹¹¹ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/uczycy%C4%87%20si%C4%99.html> [12.11.2021].

lecz o zachętę do odczytania znaków czasu¹¹² i podjęcia wysiłku opracowania całościowej i zorientowanej na przyszłość wizji duszpasterstwa szkolnego w Polsce. Takie przedsięwzięcie wymaga nie tylko nowego przeorientowania koncepcyjnych, dydaktycznych, metodologicznych i organizacyjnych założeń edukacji religijnej w naszym kraju, ale także nowego otwarcia szkolno-pastoralnego, w ramach działalności Kościoła w Polsce, jak i przychylności nadzoru pedagogicznego oraz organów prowadzących szkoły.

Wydaje się, że w obecnej rzeczywistości czymś koniecznym jest także uznanie przez Kościół kulturowych, społecznych i religijnych zmian, zachodzących w polskim społeczeństwie jako szansy zbliżenia się do ludzi i ich rzeczywistych potrzeb, a nie postrzeganie tych zmian jako zagrożenia dla chrześcijaństwa¹¹³. Co więcej, samo środowisko szkolne stanowi pewnego rodzaju soczewkę, w której dochodzi do koncentracji tak rozumianych zjawisk i procesów¹¹⁴. To właśnie z tego względu środowisko szkolne zasługuje na szczególne zaangażowanie Kościoła na rzecz jego humanizacji oraz wspierania w nim społeczno-religijnej inkluzji.

Można wreszcie pokusić się o stwierdzenie, że systematyczna oferta szkolno-pastoralna otworzyłaby w Polsce nowe horyzonty pracy z uczniami, rodzicami, nauczycielami, pracownikami technicznymi, a także płaszczyznę współpracy pomiędzy Kościołem a innymi instytucjami pedagogicznymi, psychologicznymi oraz społecznymi na rzecz nadania szkole bardziej ludzkiego i przyjaznego oblicza. Należy także pamiętać, że duszpasterstwo szkolne jest również szansą dla samego Kościoła, ponieważ może stać się przyczynkiem do odkrycia na nowo chrześcijańskiego przesłania, głoszonego przez Kościół wszystkim ludziom.

SCHOOL PASTORAL CARE

An insight into the (over)diocesan conceptions of the German Schulpastoral and the impulses for the Church in Poland

Keywords: school ministry, Church, school, Christianity, religious education.

Summary: The German Schulpastoral, which is an effective and future-oriented system of school humanization, goes far beyond the present form of the Polish Church's commitment to the school environment. In

¹¹² Por. Polak, *Pastoralna posługa*, s. 293.

¹¹³ Por. Chrostowski, *Schulpastoral für alle!*, s. 224.

¹¹⁴ Por. M. Czerepaniak-Walczak, *Kultura szkoły – o jej złożoności i wielowymiarowości*, „Pedagogia Społeczna”, 57(2015), s. 78.

this context, this article has a dual purpose: first, it is to familiarize the Polish reader with the supra-diocesan and diocesan assumptions of the Schulpastoral, which constitute a conceptual framework for the organization of work for the humanization of the German school. Secondly, it assumes the presentation of such impulses for the Church in Poland that may contribute to the intensification of pastoral care for the Polish school.

BIBLIOGRAFIA

- Franciszek, pap., *An das pilgernde Volk Gottes in Deutschland*, https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/diverse_downloads/presse_2019/2019-108a-Brief-Papst-Franziskus-an-das-pilgernde-Volk-Gottes-in-Deutschland-29.06.2019.pdf, [15.10.2021].
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Die bildende Kraft des Religionsunterrichts. Zur Konfessionalität des katholischen Religionsunterrichts*, Bonn 1996.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Schulpastoral – der Dienst der Kirche an den Menschen im Handlungsfeld Schule*, Bonn 1996.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen*, Bonn 2005.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Qualitätskriterien für Katholische Schulen. Ein Orientierungsrahmen*, Bonn 2009.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Im Dialog mit den Menschen in der Schule. Eckpunkte zur Weiterentwicklung der Schulpastoral*, Bonn 2020.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Katholische Kirche in Deutschland Zahlen und Fakten 2020/21*, Bonn 2021.
- Deutsche Bischofskonferenz und ZdK, *Synodaler Weg: Dokumente, Reden und Beiträge*, <https://www.synodalerweg.de/dokumente-reden-und-beitraege> [20.09.2021].
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Częstochowa 2018.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Częstochowa 2019.
- Andrijanić G., *Luterański pastor: Droga synodalna w Niemczech jest niepotrzebną protestantyzacją Kościoła. To niewłaściwa droga*, <https://wpolityce.pl/kosciol/549-792-droga-synodalna-w-niemczech-jest-protestantyzacja-kosciola> [12.10.2021].
- Appleby J.K., *Papież imigrantów*, <https://deon.pl/wiara/wiara-i-spoleczenstwo/papiez-imigrantow,358528> [12.11.2021].
- Budnikowski T., *Niemiecka droga synodalna*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2020/Przewodnik-Katolicki-5-2020/Wiara-i-Kosciol/Niemiecka-droga-synodalna> [10.10.2021].

- Burkard J., *Schulpastoral als Beitrag zur Schulkultur. Eine theologisch-pneumatologische Handlungsorientierung*, <https://freidok.uni-freiburg.de/dnb/download/484> [15.11.2021].
- Chałupniak R., *Lekcja religii a duszpasterstwo szkolne na przykładzie Kościoła w Niemczech*, <https://www.katecheta.pl/Archiwum/2008/Katecheta-9-2008/VERBA-DOCENT/Lekcja-religii-a-duszpasterstwo-szkolne-na-przykladzie-Kosciola-w-Niemczech> [28.10.2021].
- Chrostowski M., *'Plurality-Empathetic' Christians: Rethinking Religious Education in Poland*, „Paedagogia Christiana“, 47(2021), nr 1, s. 251–275.
- Chrostowski M., *Edukacja religijna w Polsce: czas na zamianę?*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 29(2020), nr 3, s. 39–52.
- Chrostowski M., *Między „szokiem lockdownu” a (post)pandemicznym priorytetem, czyli o rozwijaniu rezylencji u uczniów w toku edukacji religijnej*, „Poznańskie Studia Teologiczne”, 40(2022), s. 131–152. <https://doi.org/10.14746/pst.2021.40.08>.
- Chrostowski M., *Niewykorzystana szansa? O inkluzywnym potencjale niemieckiej koncepcji duszpasterstwa szkolnego jako źródle inspiracji dla Kościoła w Polsce*, *TiCz*, 54(2021), nr 2, s. 9–25. <https://doi.org/10.12775/TiCz.2021.008>.
- Chrostowski M., *Schulpastoral für alle! Religionspädagogische und pastorale Impulse deutscher Schulpastoral für ein schulpastorales Modell in Polen (am Beispiel der Diözese Łomża)*, Berlin 2021.
- Czachorowski K., *Między sekularyzacją i desekularyzacją – przemiany współczesnej religijności w ujęciu Janusza Mariańskiego*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 43(2015), nr 2, s. 105–117. [https://doi.org/10.18290/rns.2015.7\(43\).2-10](https://doi.org/10.18290/rns.2015.7(43).2-10).
- Czekalski R., *Duszpasterstwo szkolne – czy wykorzystana szansa*, *AtK*, 142(2004), z. 571, s. 514–528.
- Czerepaniak-Walczak M., *Kultura szkoły – o jej złożoności i wielowymiarowości*, „Pedagogia Społeczna”, 57(2015), s. 77–87.
- Fachinger M., *Schulpastoral und Schulseelsorge. Begriffe und Inhalt – Ein Einblick in die Arbeit deutscher Diözesen*, „Wege zum Menschen”, 68(2016), nr 3, s. 270–285. <https://doi.org/10.13109/weme.2016.68.3.270>.
- Feige G., „Geschlossene Gesellschaft” oder „schöpferische Minderheit”? *Herausforderungen und Chancen im Bistum Magdeburg*, „Diakonia”, 45(2014), nr 4, s. 237–244.
- Grzywacz W.A., *Niemiecka droga donikąd*, <https://www.niedziela.pl/arttykul/65130/Niemiecka-droga-donikad-FELIETON> [10.10.2021].
- Hajduk R., *Trzy czy cztery podstawowe funkcje Kościoła?: pastoralnoteologiczny spór o koinonię*, „Studia Elbląskie”, 14(2013), s. 97–114.
- Horst G., Martin K., *Papstbrief: Es geht um das Ganze*, <https://www.die-tagespost.de/kirche-aktuell/papstbrief-es-geht-um-das-ganze-art-199380> [25.09.2021].
- Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia AD 2020*, Warszawa 2020.
- Kaczmarek K.M., *Janusowe oblicze wiarygodności. Kościół zaplątany w nowoczesność*, „Przegląd Religioznawczy”, 274(2019), nr 4, s. 15–33.

- Klinkhammer G., Neumaier A., *Religiöse Pluralitäten – Umbrüche in der Wahrnehmung religiöser Vielfalt in Deutschland*, Bielefeld 2020. <https://doi.org/10.1515/9783839451908>.
- Konzept Schulpastoral der Diözese Regensburg: Weil Du mehr wert bist! Schulpastoral – ein + für Schulen*, red. Hauptabteilung Schule/Hochschule der Diözese Regensburg Abteilung Schulpastoral und Kirchliches Engagement in Ganztagschulen, Regensburg 2019.
- Kozłowski R., *Edukacja inkluzyjna w ujęciu papieża Franciszka*, w: *Sprawności moralne a wartości*, red. I. Jazukiewicz, E. Rojewska, Szczecin 2017, s. 35–54.
- Kropač U., *Konzeptionelle Dilemmata: Schulpastoral in Schulen postmoderner Gesellschaften*, „IRP-Impulse: Zeitschrift für den katholischen Religionsunterricht an allgemein bildenden Gymnasien und beruflichen Schulen“, Frühjahr 2015, s. 10–16.
- Kycia T., *Droga synodalna – ku odnowie czy ku schizmie?*, <https://wiesz.pl/2020/10/02/droga-synodalna-ku-odnowie-czy-ku-schizmie/> [10.10.2021].
- Maj A., *Inspiracje papieża Franciszka dla współczesnej szkoły katolickiej*, „Roczniki Pedagogiczne”, 44(2016), nr 2, s. 77–91. [https://doi.org/10.18290/rped.2016.8\(44\).2-5](https://doi.org/10.18290/rped.2016.8(44).2-5).
- Mariański J., *Katolicyzm polski w procesie przemian*, „Władza Sądzenia”, 6(2015), s. 29–45.
- Mariański J., *Kondycja religijna i moralna młodzieży szkół średnich w latach 1988–1998–2005–2017 (raport z ogólnopolskich badań socjologicznych)*, Toruń 2018.
- Mariański J., *Sekularyzacja. Desekularyzacja. Nowa duchowość. Studium socjologiczne*, Kraków 2013.
- Mariański J., *Tendencje rozwojowe w polskim katolicyzmie – diagnoza i prognoza*, „Teologia Praktyczna”, 12(2011), s. 7–24. <https://doi.org/10.14746/tp.2011.12.01>.
- Mazurek M., *Sekularyzacja czy może pluralizm i indywidualizacja? Rozważania o charakterze religijności Polaków (na przykładzie badań)*, „Przegląd Religioznawczy”, 273(2019), nr 3, s. 31–43.
- Meulemann H., *Nach der Säkularisierung: Religiosität in Deutschland 1980–2012*, Wiesbaden 2015. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-10952-3>.
- Milerski M., *Konfessionslosigkeit als Herausforderung für den religionspädagogischen Diskurs in Polen*, „Theo-Web. Zeitschrift für Religionspädagogik”, 20(2021), nr 1, s. 90–91.
- Napiórkowski A.A., *Wizja Kościoła w ujęciu papieża Franciszka*, „Studia Nauk Teologicznych”, 15(2020), s. 33–57. <https://doi.org/10.31743/snt.5912>.
- Piotrowski E., *Naprawienie Kościoła*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/naprawianie-kosciola-160447> [10.10.2021].
- Pluralitätssensible Schulpastoral. Chancen und Herausforderungen angesichts religiöser und kultureller Diversität*, red. A. Kaupp, Ostfildern 2018.
- Polak M., *Pastoralna posługa Kościoła w szkole. Inspiracje dla polskiego duszpasterstwa*, „Studia Pastoralne”, 3(2007), s. 275–293.
- Pomiędzy sekularyzacją i religijnym ożywieniem. Podobieństwa i różnice w przemianach religijnych w Polsce i w Niemczech*, red. E. Firlit [i in.] Kraków 2012.

- Rabiej S., *Krytyka „kultury wykluczenia” w nauczaniu papieża Franciszka*, w: *Między ekskluzją a inkluzją w edukacji religijnej*, red. M. Humeniuk, Wrocław 2017, s. 64–76.
- Roggenkamp A., *Das religionspädagogische Paradox aus systematisch-theologischer Perspektive*, „*Theo-Web. Zeitschrift für Religionspädagogik*”, 12(2013), nr 2, s. 135–161.
- Roth K., *Sinnhorizonte christlich gestalteter Schule. Eine schulpädagogische Begründung der Schulpastoral an staatlichen Schulen*, Hamburg 2013 (*Studien zur Schulpädagogik*, Band 75).
- Róžański T., *Oblicza religijności młodzieży studenckiej – analiza wybranych komponentów*, „*Paedagogia Christiana*”, 23(2015), nr 1, s. 295–309. <https://doi.org/10.12775/PCh.2015.016>.
- Seibt M., *Schulpastoral an berufsbildenden Schulen des dualen Schulsystems: eine qualitativ-empirische Untersuchung zur Entwicklung von Qualitätskriterien für eine gelingende Schulpastoral an Berufsschulen*, Berlin 2008.
- Sroczyńska M., *Młodziż w poszukiwaniu sacrum. Rozważania socjologiczne*, „*Przegląd Religioznawczy*”, 276(2020), nr 2, s. 113–128.
- Świąć J.K., *Religijno-moralny portret młodzieży polskiej i jego pastoralne implikacje*, „*Roczniki Teologiczne*”, 6(2018), s. 43–61. <https://doi.org/10.18290/rt.2018.65.6-4>.
- Tyra A., *Czy Kościół w Niemczech przestanie istnieć?*, <https://klubjagiellonski.pl/2019/06/24/czy-kosciol-w-niemczech-przestanie-istniec/> [08.10.2021].
- Vereinigung der Deutschen Ordensoberen, *Schulpastoral in katholischen Schulen in freier Trägerschaft (Orden) in der Bundesrepublik Deutschland*, w: *Schulpastoral*, red. G. Rüttiger, München 1992, s. 21–26.
- Wielebski T., *Wokół Instrukcji „Nawróćenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*”, „*Studia Elćkie*”, 23(2021), nr 2, s. 223–238.
- Zaręba S.H., *Porzucona religijność instytucjonalna*, „*Roczniki Nauk Społecznych*”, 46(2018), nr 2, s. 162–166. <https://doi.org/10.18290/rns.2018.46.2-8>.
- Zuk A., *Pastoralne zaangażowanie parafii w struktury szkolne: innowacyjny model wychowania społeczno-kulturowego*, w: *Człowiek – Środowisko życia – Edukacja*, red. W. Theiss, Toruń 2012, s. 228–262.
- <https://www.bistum-magdeburg.de> [10.10.2021].
- <https://www.bistum-regensburg.de> [10.10.2021].
- <https://www.bonifatiuswerk.de> [12.11.2021].
- https://www.jung-im-bistum-magdeburg.de/media/uploads/schulpastoral/flyer_tdo_2019.pdf [10.11.2021].
- https://www.jung-im-bistum-magdeburg.de/media/uploads/schulpastoral/flyer_sch%C3%BClertage_2019.pdf [10.11.2021].
- https://www.jung-im-bistum-magdeburg.de/media/uploads/schulpastoral/flyer_sch%C3%BClertage_2019.pdf [10.11.2021].
- <https://www.jung-im-bistum-magdeburg.de/netzwerk/schulpastoral/> [12.11.2021].
- <https://www.schulpastoral-regensburg.de/schulpastoral-in-der-dioezese-regensburg.html> [10.11.2021].